

УДК 631.16:339.9:663.97

ВИРОБНИЦТВО ТЮТЮНОВОЇ СИРОВИНИ В КРАЇНАХ ЄС

А. Мерцало, здобувач

Львівський національний аграрний університет

Постановка проблеми. У період переходу української економіки до ринкових відносин зупинила свою діяльність значна кількість сільськогосподарських підприємств. Нові агроформування зіштовхнулися з колосальними фінансово-економічними та організаційними проблемами. За відсутності підтримки з боку держави вони не змогли виконувати покладені на них функції. Ці та інші чинники призвели до того, що значна частина сільського населення працездатного віку залишилася безробітною і соціально незахищеною. Відродження виробництва тютюну має велике економічне, соціальне й агроекологічне значення. Одним із важливих елементів цього відродження є вивчення іноземних тенденцій і досвіду, що дасть змогу ефективніше вести галузь.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Функціонування економічного механізму виробництва тютюну і тютюнової сировини в країнах ЄС у вітчизняній літературі розглянуто недостатньо. Окремі питання частково розглядали українські науковці І. М. Ковтуник, В. Я. Гончарук, А. М. Стельмашук, Г. Д. Бялковська. Основна маса досліджень припадає саме на іноземних учених, серед яких варто виділи таких, як Н. Jarman, А. Gilmore, G. Borio, D. Pantini, F. Chaloupka.

Постановка завдання. Перед нами стояло завдання провести ретроспективний аналіз і аналіз основних тенденцій в галузі виробництва тютюнової сировини в країнах ЄС протягом окресленого періоду, визначити й уточнити функції механізму продукування тютюнової сировини.

Виклад основного матеріалу. Першовідкривачі Америки, висадившись у 1492 р. на острові Гуанагані, з великим подивом спостерігали, як місцеві жителі втягували в себе дим із тліючих листків якоїсь рослини, привезли зі собою невеликі запаси і звичку її куріння [1]. Саме так тютюн почав свою історію в Європі.

Сьогодні тютюн вирощують і збирають у 13 державах – членах ЄС. Так, у 2013 році було виготовлено близько 207 тис. т тютюнової сировини, або 2,8 % загального обсягу світового виробництва. Італія, з 49,7 тис. т, є основним європейським виробником тютюнової продукції, разом з Болгарією, Іспанією, Польщею і Грецією виробляє понад 83% тютюнової сировини в регіоні (рис. 1).

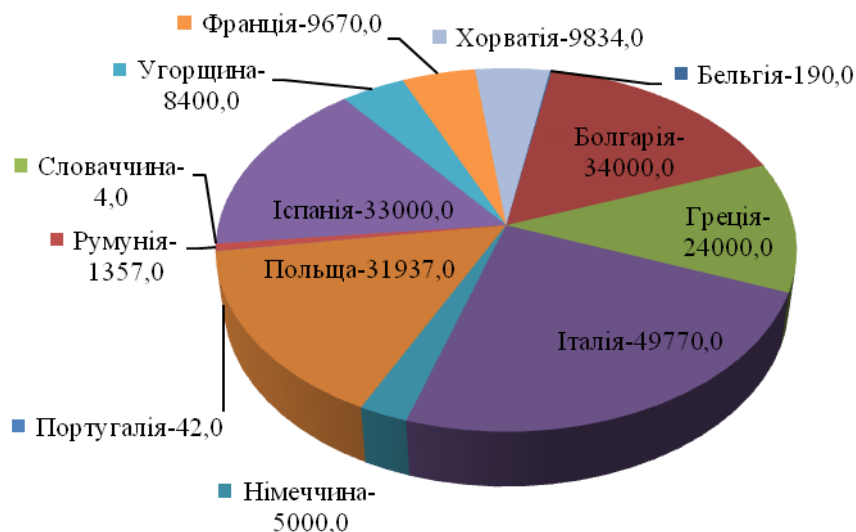

Рис. 1. Виробництво тютюну в країнах ЄС у 2013 р., т*.

*Джерело: розроблено автором на основі [5].

Протягом досліджуваного періоду чітко простежуються тенденції до зменшення посівних площ, переважно через загальносвітову тенденцію падіння споживання тютюнових виробів у Європі і у світі. Виняток становить тільки Хорватія з приростом 4,7%. Загалом для кращої наочності країни-виробники за розмірами посівних площ можна умовно поділити на три групи (табл. 1).

Аналіз динаміки урожайності показує найбільш сприятливі та ефективні країни щодо виробництва тютюнової сировини (рис. 2). Як бачимо, незважаючи на масштаби виробництва тютюну в Болгарії, ефективність його вирощування можна піддати сумніву. Чого не скажеш про Італію, в якій, попри зниження (-10%), показник залишається стабільно високим. Варто відзначити зростання в Іспанії на 2,6 % і Бельгії – на 11,1 %.

Таблиця 1

Ранжування країн ЄС за розмірами посівних площ тютюну, 2013 р.*

Група	Країна				
1-1000	Словаччина (13 га)	Португалія (42 га)	Бельгія (63 га)	Румунія (916 га)	
1001-6000	Німеччина (2000 га)	Франція (4419 га)	Угорщина (4800 га)	Хорватія (5172 га)	
6001 і >	Іспанія (10000 га)	Польща (14961 га)	Греція (15700 га)	Італія (16035 га)	Болгарія (19400 га)

*Джерело: розраховано автором на основі [5].

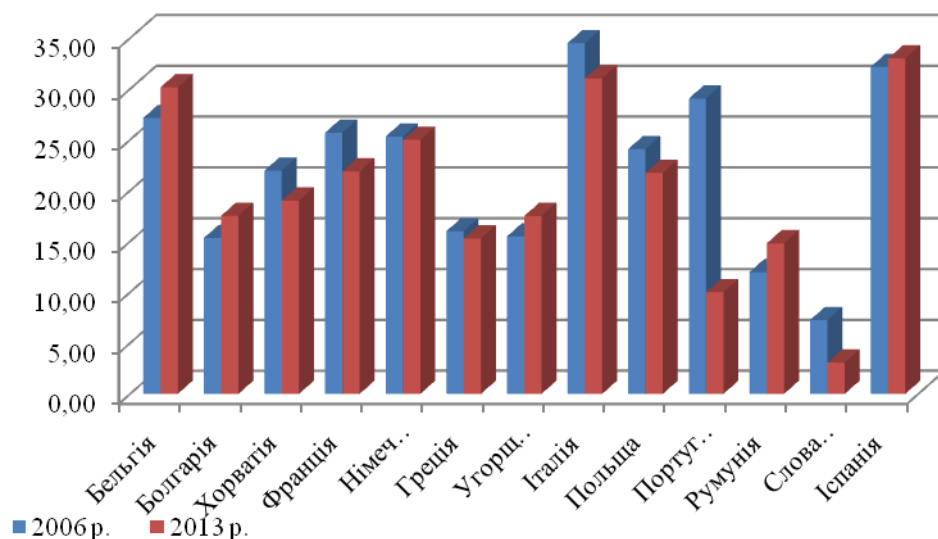

Рис. 2. Урожайність тютюну в країнах ЄС, ц/га*.

*Джерело: розроблено автором на основі [5].

Дані табл. 2 показують цікаву інформацію: зростання в Іспанії (+300%), Угорщині (+228%), Греції (+164%), Франції (+92%), Польщі (+82) є лише результатом аналогічного зростання ціни на продукцію, спровокованого зростанням собівартості продукції на тлі падіння її обсягів.

Важливим елементом виробництва тютюнової сировини в ЄС досліджуваного періоду є підтримка галузі на державному рівні. У квітні 2004 року Рада міністрів сільського господарства ЄС вирішила реформувати систему сировинної тютюнової галузі відповідно до Загальної сільськогосподарської політики. Система виробничих квот була скасована, а фінансової підтримки – відділена від виробництва. Державам – членам ЄС, охопленим режимом допомоги у вирощуванні тютюну дали перехідний період, щоб пристосуватися, між 2006 і 2009 роками.

Таблиця 2

Вартість виробленої продукції за цінами виробників, млн євро*

Країна/ Період	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2013 р. до 2006 р. у %
ЄС (28 країн)	502,66	471,45	520,67	616,84	654,10	619,83	503,59	536,19	106,7
Бельгія	0,25	0,20	0,24	0,21	0,28	0,29	0,35	0,44	176,0
Болгарія	70,41	45,30	58,95	91,41	79,30	105,48	51,28	74,71	106,1
Німеччина	28,00	22,40	29,86	30,00	30,00	18,00	18,00	18,00	64,3
Греція	40,84	75,39	78,26	81,72	70,22	83,11	92,00	107,90	264,2

Іспанія	16,86	16,08	20,07	33,23	71,88	65,91	62,55	67,58	400,8
Франція	14,20	15,40	19,60	24,80	47,10	34,70	29,60	27,30	192,3
Хорватія	20,56	16,77	17,38	16,07	10,27	12,44	12,98	11,09	53,9
Італія	277,44	250,80	250,77	292,50	278,83	225,11	167,16	164,26	59,2
Угорщина	4,25	3,04	5,66	4,44	7,14	14,65	11,99	13,93	327,8
Польща	26,93	24,22	36,61	39,45	54,45	57,03	55,68	49,00	182,0
Португалія	1,08	0,71	0,95	1,90	1,79	0,13	0,23	0,36	33,3
Румунія	1,46	0,94	2,31	1,12	2,81	2,97	1,76	1,63	111,6
Словаччина	0,37	0,20	0,00	0,00	0,03	0,01	0,00	0,00	0,0

*Джерело: за даними Eurostat [3].

Протягом цього періоду можна було частково або повністю розірвати зв'язок між виробництвом та фінансовою допомогою, наданою тютюновій галузі, або продовжувати віддавати частину наданої допомоги виробництву. «Розв'язка» допомоги від виробництва дає змогу виробникам вирощувати інші культури, – якщо вони хочуть, – за збереження стабільних доходів[4].

Із 2010 року, як ми бачимо в табл. 3, допомога від ЄС майже повністю була відокремлена від виробництва, 50% попередньої допомоги залучено в пряму платіжну систему. Решта пішла в програми розвитку сільських територій, особливо в регіони вирощування тютюну.

У всіх європейських країнах тютюнова галузь, починаючи з вирощування рослин, виконує важливу систему тристоронніх функцій (економічну, соціальну, агроекологічну). Економічна функція проявляється в істотному впливі на пов'язані і суміжні галузі, включаючи сировинну, напівфабрикатів, проміжних товарів, логістичну, фінансову, страхових послуг та ін.

За результатами аналізу, проведеного Італійським інститутом економічних досліджень «Nomisma», встановлено, що на кожну тисячу євро вартості, створеної в тютюновій галузі в суміжних і пов'язаних галузях, 400 євро – дохід механічного сектору (транспортні засоби, машини, установки), 100 євро – вигоди – хімічна промисловість (засоби захисту рослин та добрива), 200 євро – на користь банківського і страхового секторів, а решта розподіляється між щонайменше десятьма іншими секторами [6].

Таблиця 3

Обсяг субсидій, виділених на виробництво тютюну
в країнах-реципієнтах, млн євро*

Країна/ період	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	Разом
ЄС(28 країн)	213,48	283,61	261,00	238,26	112,57	45,76	81,88	73,99	1310,55
Болгарія	0,00	53,25	68,02	59,31	35,41	36,88	37,18	60,72	350,77
Греція	7,19	7,00	7,07	8,71	0,00	0,00	0,00	0,00	29,97
Іспанія	66,83	66,15	65,99	64,20	0,00	0,00	0,00	0,00	263,17

Франція	47,30	43,60	43,10	42,30	0,00	0,00	8,00	7,90	192,20
Хорватія	8,77	9,84	10,71	9,48	9,81	8,69	8,21	5,14	70,65
Угорщина	19,43	19,14	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	38,57
Польща	51,66	77,50	59,40	50,23	63,84	0,01	28,35	0,00	330,99
Португалія	9,62	5,20	3,27	4,03	3,52	0,19	0,14	0,23	26,20
Румунія	0,30	0,11	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,41
Словаччина	2,38	1,83	3,43	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	7,64

*Джерело: за даними Eurostat [3].

Для сільської місцевості важливою є соціальна функція тютюництва. Адже у багатьох країнах ЄС цю культуру вирощують дрібні фермери, часто на земельних ділянках у кілька гектарів, з повною або неповною безпосередньою участю членів сім'ї. Іншими словами, це своєрідна альтернатива працевлаштування.

Вирощування тютюну є трудомістким порівняно з вирощуванням інших культур (наприклад, пшениця, насіння олійних культур тощо). В Італії, наприклад, потрібно близько 400 год./га/рік для світлого тютюну і приблизно 60 год./га/рік для пшениці [6].

Агроекологічна функція, пов'язана з тим, що тютюн не дуже вибагливий до ґрунту і може рости на різноманітних ґрунтах. Важливим елементом також є самосумісність або стабільність [2, с. 87; с. 41]. Рослина адаптується до місцевості і ґрунтових умов, які не підходять для інших культур.

Висновки. На відміну від України виробництво тютюнової сировини в ЄС – це налагоджений процес. Важливість цього процесу підкреслюється зусиллями та обсягами допомоги, яку надають виробникам у країнах Європи. Натомість налаштованість системи через призму функцій допомагає вирішити низку питань соціального, економічного та агроекологічного напрямів.

Бібліографічний список

1. Беляев И.И. Табак – враг здоровья / Беляев И.И. – М. : Медицина, 1979. – 56 с.
2. Тютюн : Вирощування. Переробка : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / [І. М. Ковтуник, В. Я. Гончарук, А. М. Стельмашук та ін.] ; за ред. д-ра с.-г. наук, проф. І. М. Ковтуник. – Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. – 292 с.
3. Eurostat [Electronic resource]. – Mode of access : <http://ec.europa.eu/eurostat/web/agriculture/data/main-tables/>
4. European Commission/Agriculture and Rural Development/Raw tobacco [Electronic resource]. – Mode of access : http://ec.europa.eu/agriculture/tobacco/index_en.htm.
5. FAOSTAT Food and Agriculture Organization of the United Nations. Statistics division [Electronic resource]. – Mode of access : <http://faostat3.fao.org/download/Q/QC/E>.
6. The socio-economic value of tobacco in the EU :A cura di Nomisma[Electronic resource]. – Roma : Meridiana Libri e Donzelli editore, 2014. – Mode of access:www.unitab.org/file/154068/.

Мерцало А. Виробництво тютюнової сировини в країнах ЄС

Проведено економічний аналіз продукування тютюнової сировини в країнах ЄС. Розглянуто основні аспекти державної політики підтримки тютюну в ЄС. Запропоновано та обґрунтовано систему функцій, яку виконує тютюн в країнах Європи.

Ключові слова: тютюнова сировина, тенденції виробництва, сільськогосподарська політика, підтримка виробництва, функції тютюну.

Mertsalo A. Production of raw tobacco in the EU

We analyzed the production of raw tobacco in the EU. The main aspects of state policy of support of tobacco in the EU are considered. The system of functions performed by the tobacco is proposed and justified.

Key words: tobacco raw materials, production trends, agricultural policy, support for production, functions tobacco.

Мерцало А. Производство табачного сырья в странах ЕС

Проведен экономический анализ производства табачного сырья в странах ЕС. Рассмотрены основные аспекты государственной политики поддержки табака в ЕС. Предложено и обосновано систему функций, которую выполняет табак в странах Европы.

Ключевые слова: табачное сырье, тенденции производства, сельскохозяйственная политика, поддержка производства, функции табака.